

Досить актуальним є вивчення давньоруських пам'яток X—XI ст., які на лівобережжі Дністра майже не відомі. Поки що лише на поселенні в Бакоті виявлено житло та кілька господарських ям з давньоруською керамікою X—XI ст. Їх вивчення дасть можливість висвітлити питання формування і становлення Пониззя як адміністративного району Галицької землі.

¹ Батюшков П. И. Подолія. Историческое описание. Спб., 1891, с. 1.

² ПСРЛ, т. II, с. 169, 179.

³ Там же, с. 84, 179.

⁴ Тимощук Б. О. Північна Буковина — земля слов'янська. Ужгород, 1969, с. 65—124.

⁵ Винокур І. С., Гуменюк С. К. Археологічні пам'ятки Хмельниччини. Кам'янець-Подільський, 1965, с. 36—37.

⁶ Раппопорт П. А. Военное зодчество западноукраинских земель X—XIV вв. Л., 1967, с. 17.

⁷ Тиханова М. А. Поселение культуры полей погребений в Луке-Врублевцевой Хмельницкой области.— КСИА АН СССР, 1955, вип. 4, с. 46; Зильманович И. Д. Древнерусская гончарная печь в с. Лука-Врублевцевая.— В кн.: Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. Хмельницький, 1965, с. 87—88.

⁸ Тимощук Б. О. Північна Буковина..., с. 82—83.

⁹ Зильманович И. Д. Древнерусская гончарная печь..., с. 87—88.

¹⁰ Малевская М. В. К вопросу о керамике Галицкой земли XII—XIII вв.— КСИА АН СССР, вип. 120, 1969, с. 6—7.

¹¹ Там же, с. 8.

¹² Там же, с. 8—9.

¹³ Там же, с. 13.

¹⁴ Довженко В. Й. Землеробство древньої Русі. К., 1960, с. 55, рис. 24, 10.

¹⁵ Ляпушкин И. И. Городище Новотроицкое.— МИА, 1958, № 74, с. 321, табл. XXXVII, 1, 2.

¹⁶ Медведев А. Ф. Ручное метательное оружие.— САИ, 1966, Е1-36, с. 85.

¹⁷ Мезенцева Г. Г. Давньоруське місто Родень. К., 1968, с. 151, табл. 1, 7.

о. м. приходнюк

Древнерусские памятники Среднего Поднестровья

(разведки 1968—1969 гг.)

Резюме

На территории Среднего Поднестровья в древнерусское время сформировался административный район с центром в Бакоте, известный под названием Понизье. Археологически эта территория изучена недостаточно, особенно левый берег Днестра, где проводились лишь эпизодические раскопки древнерусских памятников. Слабая изученность левобережья Среднего Поднестровья заставляет более внимательно относиться к древнерусским материалам, которые стали известны в последние годы по разведкам и разведывательным раскопкам на городище в Устье, на поселениях в Городке и Бакоте. Публикуемый археологический материал является интересным источником к изучению Среднего Поднестровья в XII—XIII вв.

А. П. САВЧУК, Ю. В. КОСТЕНКО

Дослідження археологічних пам'яток у Баришівському районі Київської області

Влітку 1974 р. в зв'язку з організацією Баришівського історико-краєзнавчого музею активісти Товариства охорони пам'яток історії і культури УРСР провели облік археологічних знахідок, виявлених на території району, в основному в долині середньої течії р. Трубіж. Найцікавіші з них відібрані для експозиції музею. Проведені також нові розвідки і розкопки.

Серед знахідок привертає увагу велика кількість виробів з кременю, зокрема мезолітичних типів. Протягом багатьох років вони збирались на пісчаному мисі серед торфовища в урочищі Р'ябці поблизу с. Коржі¹. Всього тут зібрано близько 2 тис. кременів, четверта частина яких оброблена. В їх числі вперше зафіксовані, щоправда,

нечисленні наконечники стріл пізньосвідерського типу (рис. 1, 1—7). Це, можливо, свідчить про остаточне затухання свідерського впливу (точніше — пам'яток типу Грянськ на Сожі) на широті Трубежа². В інших комплексах, теж значних за кількістю матеріалів, простежені інші типологічні ознаки. Наприклад, поблизу того ж села в урочищі Панський Кут трапляються тільки пластинки худлаївського типу, в урочищі Бирки переважають трапедії. Останній комплекс можна вважати найбільш пізнім за наявністю мініатюрної сокирки з відполірованою від роботи спинкою, але ще без слідів шліфування леза. В багатьох випадках виявлена неолітична дніпро-донецька кераміка з характерною домашньою трави в тісті.

Цікаві знахідки трипільської кераміки або близької до неї (софіївський тип), які свідчать про те, що відоме поселення цієї культури в Лукашах у системі Трубежа не є поодиноким.

Особливо численний посуд часу бронзи, зокрема багатоваликівкового типу. Трапляється по Трубежу й кераміка тшчинецько-комарівська або сосницька. Одне поселення

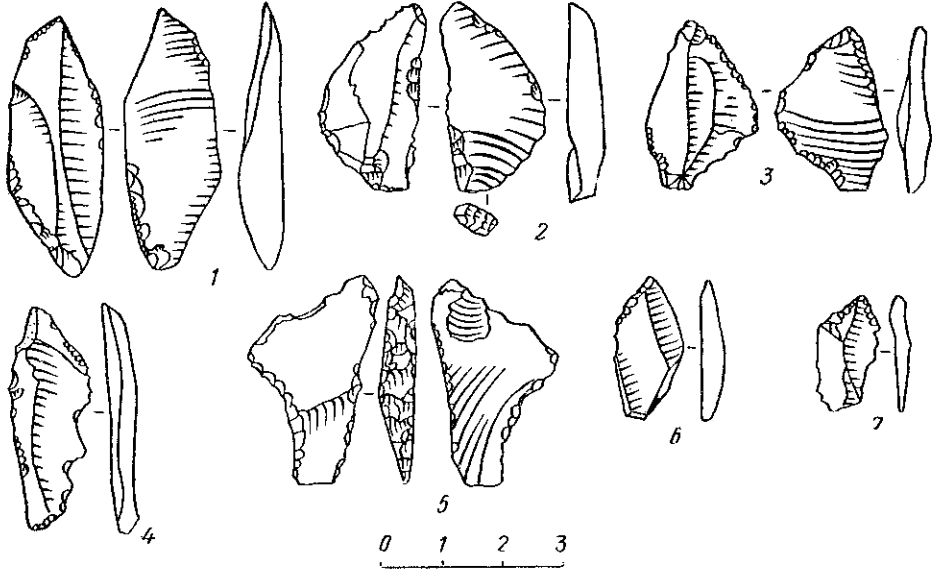

Рис. 1. Крем'яні наконечники стріл з урочища Рябці поблизу с. Коржі.

цієї північної за походженням культури розташоване поблизу с. Пристроми на межі Баришівського і Переяслав-Хмельницького районів³. На околицях Баришівки виявлено лише окремі фрагменти сосницької кераміки, знахідки якої по всьому Трубежу поступаються кількісно багатоваликівковій кераміці. Остання може бути пов'язана з більш ранньою катакомбною і навіть з посудинами давньоамного типу, також виявленими на цій території.

Матеріали раннього залізного віку належать до двох культур: скіфської та підгірцівсько-милоградської. Серед пам'яток є кілька поселень (рис. 2), де зібрано багато фрагментів ліпного посуду, важки для ткацького верстату, шматків печини. Привертає увагу значна кількість імпортованої античної кераміки. Траплялись також намистини з пасти, типові тригранні бронзові наконечники стріл. До другої культури можна віднести лише одне поселення під с. Селищем в урочищі Бирки з характерним посудом, прикрашеним «перлинами» під вінцями, і численними пряслицями, подекуди орнаментованими. У цьому пункті знайдено три плоских черешкових залізних наконечники стріл, до 30 бронзових пізнього типу, без гачків, зі схованою або ледве виступаючою втулкою. На деяких з них помітні дефекти литва, можливо, тут була майстерня. Таке припущення підтверджується також концентрацією в окремих пунктах крапель бронзи, лому, зокрема дрібних уламків наконечників зазначеного типу.

Необхідно зазначити, що як на цьому поселенні, так і на інших по Трубежу вже за межами району абсолютно відсутні дрібні бронзові прикраси типу Підгірцівського скарбу⁴, що доповнює уявлення про культуру цього часу на Київщині.

Доба полів поховань також дуже виразно розподіляється на зарубинецьку і черняхівську. Багаті знахідки пізньозарубинецького характеру вже знайшли своє відображення у фаховій літературі⁵. Вони й тепер трапляються в багатьох пунктах. Три великі поселення черняхівської культури розташовані на лівому високому березі річки та на берегах балки, що впадає в Трубіж поблизу хутора Хлопкова. Протягом кількох років на них зібрано понад 1000 фрагментів гончарного, ліпного і амфорного посуду. За формами він має аналогії в матеріалах Переяслав-Хмельницького могильника⁶ та інших пам'яток цього району⁷. Великий інтерес становить залізна сокира-кельт з широким

лезом, знайдена серед скупчення лещини на поселенні в урочищі Карта. Є також кістяні гребені, бронзові пряжки, грузила для сіті, залізні ножі, уламки жорен з вулканічного туфу, численні біконічні лощені пряслиця. Матеріали черняхівської культури виявлені й в кількох пунктах на піщаних підвищеннях в межах заплави ріки.

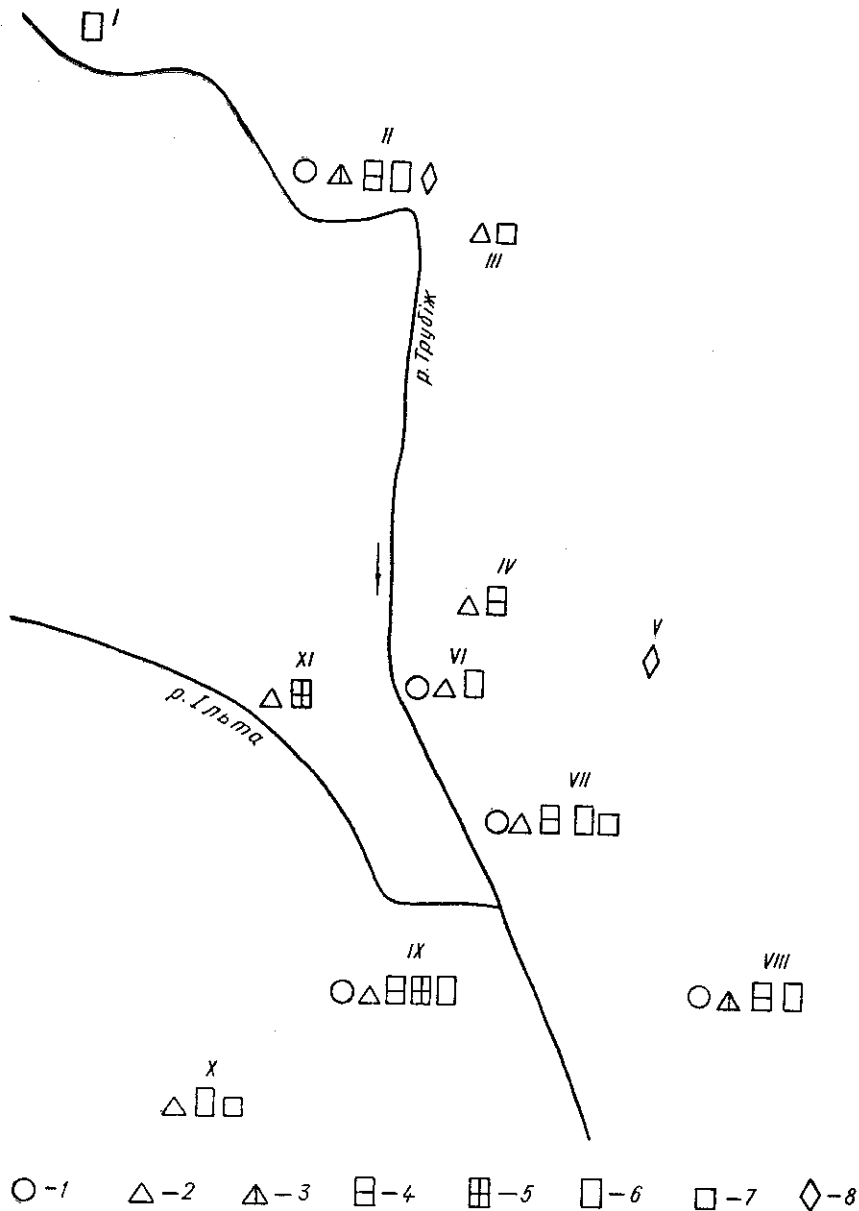

Рис. 2. Схематична карта археологічних пам'яток поблизу Баришівки:

1 — скупчення мезолітичного кременю; 2 — знахідки неолітичної кераміки; 3 — поселення трипільської культури; 4 — поселення культури багатовапалкової кераміки; 5 — знахідки тшчинецько-комаровської кераміки; 6 — поселення часу раннього заліза; 7 — поселення черняхівської культури; 8 — поселення Київської Русі.

I — урочище «Михайлів»; II — урочище «Бирки»; III — поле поблизу хут. Хлопкова, урочища «Карта», «Тарілка»; IV — полустанок Коржі; V — урочище «Солонець»; VI — урочище «Бирки»; VII — урочище «Панський Кут»; VIII — урочище «Рябці»; IX — урочище «Черняків Острів»; X — урочище «Осавулове»; XI — урочище «Кут».

Крім городища, на території Баришівки (давньоруський Боруч), останнім часом стали відомі і поселення часу Київської Русі. Так, під с. Селищем у вже згадуваному урочищі Бирки поміж черняхівським і зарубинецьким поселеннями знайдено залишки будівель, характерну кераміку XI—XIII ст., господарські та побутові речі. Виявлено сліди ювелірної майстерні⁸. На поселенні в урочищі Солонець біля с. Коржі простежується скупчення великих шматків овруцького шиферу та вироби з нього.

Проведена робота має значення не тільки для створення місцевого музею, але й для охорони численних археологічних пам'яток у долині Трубежа в межах Баришівського району. Це тим більш важливо, оскільки тут передбачається мінералізація торф'яних полів. Пісок з підвищень буде механічними засобами переміщуватися на ділянки чистого торфу і при цьому неминуче руйнуватимуться залишки стародавніх поселень. Окремі з них вже знищені під час будівельних робіт поблизу с. Кожі, в урочищах Бирки, Чисте та Моховате. Тому необхідно посилити нагляд за пам'ятками, щоб своєчасно, в разі потреби, провадити розкопки.

¹ Савчук А. П. Нові мезолітичні стоянки в Київському Подніпрров'ї.— Археологія, 1974, № 13, с. 41—54.

² Круц В. А. Население Среднего Поднепровья в эпоху меди. Автореф. канд. дис. К., 1974.

³ Савчук А. П., Сікорський М. І. Археологічні дослідження на Переяславщині.— УІЖ, 1964, № 5, с. 156.

⁴ Даниленко В. М. Дослідження пам'яток підгірцівського та бобрницького типів на Київщині в 1950 р.— АП УРСР, 1955, т. 6.

⁵ Савчук А. П. Поселения зарубинецкой культуры в поречье р. Трубеж.— МИА, 1969, № 160, с. 82—87.

⁶ Гончаров В. К., Махно Є. В. Могильник черняхівського типу біля Переяслава-Хмельницького.— Археологія, 1957, т. II, с. 127—143.

⁷ Сікорський М. І., Савчук А. П. Переяславщина напередодні Київської Русі.— Середні віки на Україні, 1971, вип. 1, с. 140—147.

⁸ Савчук А., Костенко Ю. Свідки минулого.— «Україна», 1962, № 10, с. 23.